

Det vingede Naalehus

Geografisk Tidsskrift, Bind 32 (1929)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/gto/gto_0032-PDF/gto_0032_68632.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=68632>

pdf genereret den : 22/5-2008

Det vingede Naalehus
af
Dr. phil. Therkel Mathiassen.

Et af de Steder, hvor Eskimoernes Fantasi og Udskæringskunst giver sig de smukkeste Udslag, er ved deres Naalehuse. Det eskimoiske Naalehus er et Benrør, hvorigennem der er trukket en Skindstrimmel, hvori Naalene er stukket fast; denne Skindstrimmel er da i den ene Ende gjort fast i Bæltet, medens dens anden Ende har en Knop eller Klump, der forhindrer Naalehuset i at glide af; endvidere hænger der ved den i Reglen en mere eller mindre kunstfærdigt udskaaret Fingerbølholder med Fingerbøllet, der er af Skind. Saadanne rørformede Naalehuse kendes iøvrigt af mange sibiriske Folk (Chukcher, Giljaker m. fl.), og ogsaa hos Lapperne bruges de.

a

b

Fig. 1. Vingede Naalehuse fra Grønland.

a er fra Ûmánaqs Distrikt, Vestgrønland. (Efter Birket-Smith).

b er fra Skærgaardshalvø, Nordostgrønland. (Efter Thalbitzer).

Blandt de forskellige Typer af eskimoiske Naalehuse er der særlig en, der tiltrækker sig Opmærksomheden. Det er den, der er blevet kaldt den „vingede“, med et Navn, der ikke er særlig betegnende, men nu engang har faaet Borgerret i den videnskabelige Litteratur. Det karakteristiske ved denne Type er, at der fra en Indsnævring paa Midten springer et Par halvrunde Vinger ud til Siden. Et Par typiske grønlandske vingede Naalehuse ses Fig. 1; a er fra Vestgrønland, b fra Nordøstgrønland.

Allerede fra gammel Tid var saadanne rørformede Genstande indgaaet til Nationalmuseet fra vestgrønlandske Grave, uden at man dog var klar over, hvad de havde været brugt til. Første Gang blev de beskrevet i Litteraturen af Kroeber¹⁾ i hans Beskrivelse af en Samling fra Polareskimoerne i New York-Museet. Hos denne lille Stamme, boende længst mod Nord, uden Forbindelse med de andre Grønlændere, havde denne Slags Naalehuse holdt sig i Brug lige til vore Dage. Saa fremkom de i de Samlinger, Capt. George Comer hjembragte til New York fra Southampton Island, og som er beskrevet af Professor Franz Boas²⁾, og omtrent samtidig i Amdrups Samlinger fra Nordøstgrønland; Thalbitzer³⁾, der beskrev denne Samling, afbildede lignende Stykker fra Vestgrønland i den Pfaff'ske Samling i Stockholm, og Thomsen⁴⁾ beskrev et smukt Stykke, fundet af Danmark-Ekspeditionen i Nordøstgrønland. Birket-Smith⁵⁾ fremdrog et Eksempel fra det sydligste Vestgrønland, medens de ellers kun kendtes fra den nordlige Vestkyst. Ogsaa i det nordlige Ellesmereland var fundet et paa Nares Ekspedition 1876⁶⁾.

Paa 5. Thule Ekspedition blev der fundet en Del Eksemplarer af det vingede Naalehus i Egnen omkring og Nord for Hudson Bay, saaledes i et af Thule-Kulturens store Bopladsfund, fra Qilalukan i det nordlige Baffinland (Fig. 2,5), fra Gravfund ved Ponds Inlet (kun Miniaturstykker og i en stærkt udflydende Form, Fig. 2,7), fra Southampton Island (ogsaa en nyere, noget udflydende Form), fra gamle Fund ved Port Harrison (Fig. 2,6) og paa Belcher Islands ved Østkysten af Hudson Bay⁷⁾. Endelig er der fornylig fundet et smukt Stykke i gamle Husruiner ved Cape Dorset ved Baffinlands Sydvesthjørne⁸⁾. Medens

¹⁾ Bull. Am. Mus. Nat. Hist. Vol. 12, 1900, Fig. 30.

²⁾ Bull. Am. Mus. Nat. Hist. Vol. 15, 1907, Fig. 234.

³⁾ Medd. om Grønl. 28, 1909, Fig. 35, 56 og 96—97.

⁴⁾ M. o. G. 44, Pl. VII. 9.

⁵⁾ M. o. G. 53, Fig. 25 og 66, Fig. 14 i og 82 k.

⁶⁾ Geogr. Tidsskr. 1910, p. 222, Fig. 7 c.

⁷⁾ Therkel Mathiassen: Archæology of the Central Eskimos, 1927, I Pl. 52,2, 66,1, 76,5, 77,12 og Fig. 98.

⁸⁾ I Museum of American Indian, Heye Foundation, New York.

det vingede Naalehus saaledes tidligere synes at have været almindelig udbredt i de centrale Egne, er det her forlængst gaaet af Brug; de nuværende centraleskimoiske Stammer bruger det ikke og har heller ikke gjort det, siden de kom i Berøring med Europæere. Det vingede Naalehus synes her at have været knyttet til den forlængst forsvundne Thule-Kultur.

Vi ser altsaa, at denne mærkelige Type Naalehus er udbredt over Hudson Bay-Egnene, over Baffinland, Ellesmereland, over Nord-, Vest- og Nordøstgrønland, og kun hos de afsidesboende Polareskimoer har den holdt sig i Brug til op imod vor Tid. Nu melder Spørgsmaalene sig: „Hvor er den opstaaet i denne Form, og hvad skal den forestille? Hvad er det for en Ide, der ligger til Grund for denne Skikkelse?“

Vi er vant til at søge vestpaa, naar vi skal finde Oprindelsen af Thule-Kulturens Redskabsformer; langt vestpaa, ved de arktiske Kyster Nord for Beringstrædet, synes Thule-Kulturens Vugge at have staaet. Finder vi her noget, der minder om det vingede Naalehus? Gaar vi fra Hudson Bay-Egnene vestpaa, træffer vi første Gang et vinget Naalehus i Langton Bay, mellem Mackenzie-Mundingen og Coronation Gulf, et lille morsomt Eksempel med et Par Bjørnefigurer kravlende paa „Vingerne“⁹⁾. De næste — og sidste — finder vi ved Point Barrow, Alaskas Nordspids, i to Eksemplarer¹⁰⁾, hvor Vingerne ikke er saa skarpt afsat fra Kroppen som sædvanlig (Fig. 2,4); men at det er samme Type, ses baade af Formen og af Dobbeltlinierne, der afgrænser Vingerne. Her stopper de vingede Naalehuse op; længere vestpaa i Alaska og Sibirien finder vi ingen Naalehuse af denne Type.

I min Bog *Archæology of the Central Eskimos* II p. 92 har jeg diskuteret det vingede Naalehus og søgt at give en Forklaring paa dets Form: I Alaska, fra Yukonmundingen til Point Hope, kendes Naalehuse af Form som en Menneskeskikkelse (Fig. 2,1). Dette ansaa jeg for Prototypen for det vingede Naalehus. Efterhaanden gik saa den realistiske Menneskeskikkelse over til den Form for det vingede Naalehus, vi har ved Pt. Barrow (Fig. 2,4); de Fremspring paa Siderne, som Skuldre og Arme dannede, blev til „Vingerne“. Hos Naalehusene ved Pt. Barrow er vi endnu ikke kommet saa langt bort fra de menneskelige Proportioner; men jo længere vi kommer mod Øst, desto mere konventionel bliver Formen: Vingerne adskilles skarpere fra Kroppen og bliver efterhaanden halvkugleformede, som vi finder dem i Grønland; det er nu forlængst glemt, hvad Figuren oprindeligt skulde fore-

⁹⁾ I Stefansson's Samling, Am. Mus. Nat. Hist., New York.

¹⁰⁾ I Canadas National Museum, Ottawa.

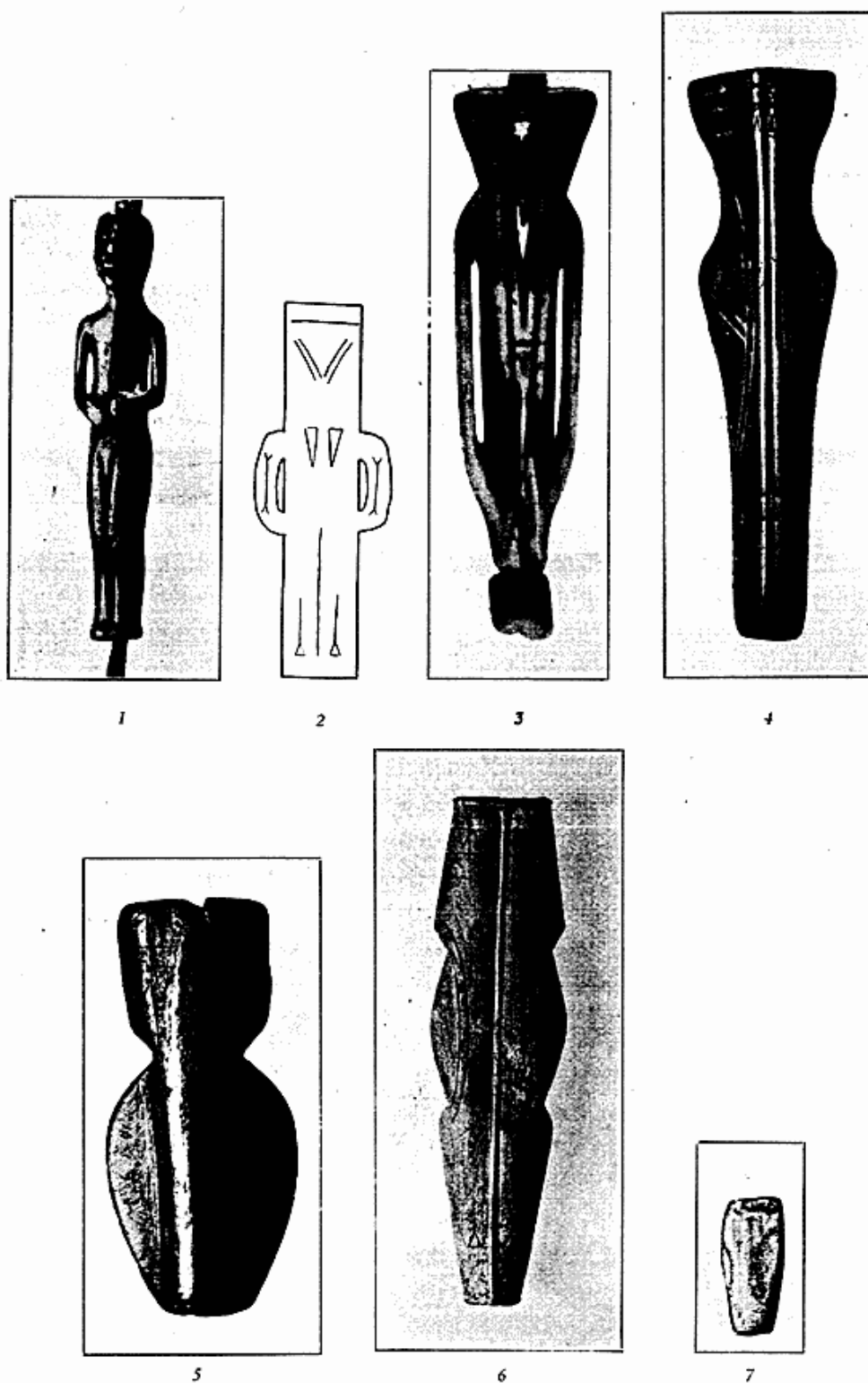

Fig. 2. Udviklingen af det vingede Naalehus.

1. Fra Pt. Hope, Alaska. (S. Thule Exp. Saml.). 2. Fra Pt. Barrow (Van Valin Saml., Philadelphia). 3. Fra Norton Sound (Mus. of Am. Indian. Heye Found). 4. Fra Pt. Barrow (National Museum, Ottawa). 5. Fra Thule-Kultur Bopladsen Qilalukan; den nederste Ende mangler (S. Thule Eksp. Saml.). 6. Fra Pt. Harrison, Labradors Vestkyst (S. Thule-Eksp.). 7. Fra yngre Gravfund, Ponds Inlet, Baffinland (S. Thule Eksp. Saml.).

stille; men man bliver ved at lave Naalehusene i denne engang vedtagne Skikkelse. Ogsaa i det centrale Omraade udviskes den oprindelige Figur, og Vingerne reduceres tilsidst til et rent Ornament, som paa Fig. 2,7.

Denne Tydning af det vingede Naalehus er blevet betvivlet af Dr. Gudmund Hatt i en Anmeldelse af min ovenfor omtalte Bog i Geografisk Tidsskrift, Marts 1928. Dr. Hatts Indvendinger mod min Tydning gaar ud paa: 1) At det ingenlunde er overbevisende, at „Vingerne“ svarer til Arme, og at Opfattelsen af Naalehuset som en Menneskeskikkelse derved bliver meget problematisk. 2) At realistiske Menneskefigurer næppe er meget gamle i Alaska, da de ikke kendes fra Thule-Kulturen, hvis Menneskefigurer er meget primitive, uden Ansigt og kun med et Par Knopper som Arme. 3) At den Opfattelse, at en saadan Figur skulde være fremkommet ved Konventionalisering af en realistisk Figur nu ikke er meget i Kurs, men at man tværtimod kender en Del Eksempler paa den modsatte Proces. Dr. Hatt slutter sig til Boas' Opfattelse, at Naalehuset i Menneskeform tværtimod er en ret sen Form i Alaska¹¹⁾.

Idet jeg iøvrigt maa takke Dr. Hatt for den velvillige Anmeldelse af mit Arbejde, skal jeg nu her søge at imødegaa Dr. Hatt's Indvendinger angaaende det vingede Naalehus, delvis støttet paa et Par Naalehuse, jeg saa under mit Ophold i Amerika i Efteraaret 1928.

Fig. 2,2 er en Skitse af et Naalehus, jeg fik Lejlighed til at se i University Museum, Philadelphia; det hører til en Samling fra gamle Husruiner ved Point Barrow, udgravet af W. B. Van Valin 1917—1912); denne Samling indeholder kun Sager af Thule-Type, med den Undtagelse, at Harpunspidserne har 2—3-delt Spore (medens de rigtige Thule-Harpunspidser har enkelt Spore); den er saaledes meget gammel. Dette Naalehus danner et Rør, men har paa Midten to Vinger, som imidlertid er skilt fra Kroppen ved Spalter og derved i langt højere Grad minder om Arme, holdt i samme Stilling som paa Fig. 2,1.

Fig. 3,3 er et andet, ikke særlig gammelt Naalehus, i Museum of American Indian, Heye Foundation, New York, hvis Direktør, Mr. George G. Heye venligst har overladt mig Fotografi deraf. Det er af Hvalrostand, 8—9 cm langt, og hidrører fra Norton Sound. I sin Form, navnlig Hovedets Form og Ornamentering, slutter det sig nær til Fig. 2,4; men det afviger fra dette ved at have Vingerne skilt fra Kroppen ved Spalter ligesom Fig. 2,3, hvorved deres Karakter af Arme er tydeligere.

¹¹⁾ Decorative designs of Alaskan needlecases. Proceeding of the U. S. Nat. Mus. Vol. 34. Wash. 1908.

¹²⁾ Publiceret af J. Alden Mason i 23. Congress of Americanists, New York 1928. Naalehusets Museums Nummer er N A 10468. 3) Mus. Nr. 5/1203.

Disse to Naalehuse synes mig at danne manglende Led i Rækken mellem de realistiske Menneskeskikkelser og det vingede Naalehus; Vingernes Tydning som Arme synes mig derved bestyrket, og derigennem Opfattelsen af Naalehuset som et stiliseret Menneske. Udbredelsen af de forskellige Former synes at vise en stadig fremadskridende Udvikling fra Vest mod Øst, den Vej, som Thule-Kulturens Elementer er vandret: 1) Menneskefiguren (Fig. 2,₁) har vi fra Yukon til Pt. Hope, altsaa længst mod Vest. 2) Stiliseringen begynder, men Armene er endnu skilt fra Kroppen (Fig. 2, ₂₋₃). Kendes fra Norton Sound og Pt. Barrow; førstnævnte Sted har denne Form holdt sig i Brug langt op i Tiden, medens den fra sidstnævnte Sted kun kendes fra et meget gammelt Fund. 3) Det vingede Naalehus, men de menneskelige Proportioner er endnu delvis bevaret (Fig. 2,₄₋₅). Kendes fra Pt. Barrow og desuden, mindre udpræget, fra de centrale Thule-Fund. 4) Fuldkommen konventionel Form med halvkugleformede „Vinger“ (Fig. 1 og 2,₆): Almindeligt i Grønland, men kendes ogsaa fra Hudson Bay. Eller i næsten udvisket Form fra yngre centraleskimoiske Fund (Fig. 2,₇).

Hvor gammel er den realistiske Menneskefigur i Eskimokulturen? I den centraleskimoiske Thule-Kultur har vi, som Dr. Hatt siger, kun meget primitive Menneskefremstillinger: Dukker med fladt Ansigt og med Armene kun antydet som et Par Knopper. Men er det nu givet, at dette er den ældste Maade at fremstille Mennesker paa? I de centrale Egne og i Grønland synes det at være det; men i Alaska kender vi mærkelig nok slet ikke disse primitive Dukker; vi maa gaa til et Par meget tarvelige, næppe særlig gamle Stykker fra St. Lawrence Island for at finde Paralleler til den. Derimod finder vi i Alaska en Mængde Menneskefremstillinger med udformet Ansigt og Arme, mange af dem fortrinlig udført og øjensynlig, efter deres Udseende at dømmes, meget gamle. Desværre mangler vi jo endnu systematisk udgravede Fund i Alaska, saa vi ved ikke, hvor gamle de er. At rig Ornamentik og Udskærekunst er meget gammel i Alaska, ses af Jenness' Opdagelse af den gamle Beringshav-Kultur, som i denne Henseende stod langt højere end nogen anden Eskimokultur¹⁴). Det synes, som om Kunsten bliver rigere, jo længere vi kommer tilbage. Er det da ikke naturligt at betragte den østligere Thule-Kulturs primitive Menneskefremstilling som en Degenerationsform og de realistiske Figurer i Alaska som det oprindelige?

At Konventionalisering af realistiske Figurer ikke mere er moderne,

¹⁴) Archaeological Investigations in Bering Strait, 1926. Annual Report for 1926, National Museum of Canada. Ottawa 1928.

behøver jo ikke at betyde, at Processen aldrig kan være gaaet den Vej. Tværtimod synes der mig at være adskillige Eksempler paa en saadan Udvikling indenfor Eskimokulturen: Thule-Kulturens Y-Figur, som jeg anser for at være opstaaet af Træfiguren i Alaska¹⁵⁾; Aja-gaq'en i Form af en stiliseret Bjørn; Kamme, hvis Greb har Menneskeform¹⁶⁾. Den modsatte Proces, Omdannelsen til realistiske Figurer, synes særlig rig i Alaska, hvis kunstneriske Produkter i det hele taget udviser en Fantasi, en Rigdom og Mangfoldighed, som vi ikke træffer noget andet Steds indenfor Eskimoomraadet, det skulde da være i det fjærntliggende, isolerede Angmagssalik, hvis Kunst dog har valgt andre Baner. Men saasnart vi fra Alaska gaar østpaa, svinder Opfindsomheden, og Formerne stivner i faa konventionelle Typer; og denne Degeneration synes at gaa helt tilbage til Thule-Kulturens Tid. En af de Former, der opstod herved, mener jeg var det vingede Naalehus, hvis Historie jeg her har søgt at opridse, fra det ved Beringstrædet opstod af en Menneskeskikkelse, indtil det i Grønland antog en Form, der har givet Anledning til megen Spekulation, og som i hvert Fald ikke kunde give det mindste Fingerpeg i Retning af, hvad det oprindeligt skulde forestille.

Det kunde synes urimeligt at spille saa megen Tid og Plads paa et lille, ubetydeligt Redskab som det vingede Naalehus. Men skal man til Bunds i Studiet af en Kultur, maa man optage Undersøgelsen af dens enkelte Elementers Historie, ofte et langvarigt og trælsomt Arbejde, men et Arbejde, som maa gøres. Desto flere af de enkelte Elementers Historie man kender, desto sikrere bliver Opfattelsen af den hele Kultur. Det vingede Naalehus er saadan et lille Kulturelement, et ubetydeligt Led i den gamle Thule-Kultur, men ikke desto mindre et Element, der kan bidrage til at kaste Lys over Kulturforbindelser og Vandringer i ældgammel Tid.

SUMMARY

The winged Needlecase by *Therkel Mathiassen, Ph. D.*

The winged needlecase (its typical shape in Greenland, see fig. 1) I have discussed in my book Archaeology of the Central Eskimos, Part II, p. 92. It is known from Labrador, Hudson Bay, Baffinland and Greenland and seem to be

¹⁵⁾ Thalbitzers Opfattelse af denne Figur som et Ravne-Totemmærke (Natures Verden 1928, p. 283) synes mig tvivlsom, da Totem-Systemet i Alaska antagelig skyldes indiansk Paavirkning og næppe er meget gammel hos Eskimøerne.

¹⁶⁾ Angaaende disse Forhold se Mathiassen 1927 II, p. 114, 119 og 123.

attached to the old, long time ago disappeared Thule Culture; only among the Polar Eskimos it has been used up to quite recent time. At Point Barrow, Alaska, we have the winged Needlecase fig. 2,1, but further west in Alaska it disappears and gives room for needlecases in human shape as fig. 2,1, which I regard as the prototype of the winged needlecase.

In a review of my book in *Geografisk Tidsskrift*, March 1928, Dr. Gudmund Hatt opposes this theory, saying: 1) That the character of arms of the wings is not at all evident. 2) That realistic human figures are not very old in Eskimo culture, as they are not known in the Thule culture. 3) That the theory of conventionalizing of realistic figures is not much en vogue among Anthropologists any more.

To meet this criticism I will say: 1) The needlecases fig. 2,2, from Pt. Barrow (Van Valin collection, University Museum, Philadelphia) and 2,3, from Norton Sound (in Museum of American Indian, Heye Foundation), form a connecting link between the human figure fig. 2,1 and the winged needlecase fig. 2,1, in which the human proportions yet is preserved; but further east these are lost and the shape is only conventional. 2) The human figures of the central Thule culture are very poor, with flat face and without arms; but in Alaska these dolls do not seem to have been made, not even in the oldest finds; all the Alaskan human figures are more realistic, with carved face and arms. Is it not more natural to suppose the Alaskan realistic figure to be the original and the poor Thule figures as the degenerated, later shape? 3) Conventionalizing of realistic figures to ornamental design or shapes is not unusual in Eskimo culture, though the opposite also is known, specially in Alaska. I think, that the series fig. 2,1-7 show the development of the winged needlecase, and besides it proceeds still from west to east, with the original forms in the west, the place of the cradle of the Thule culture.
